

TÓTH JÓZSEF

A Bázeli Bizottság banki belső ellenőrzésre vonatkozó alapelvei

A Bázeli Bizottság 2012 júniusában publikálta a banki belső ellenőrzési funkcióra vonatkozó alapelveit. A dokumentum iránymutatást ad a banki kockázatokat csökkentő belső ellenőrzési tevékenység szervezéséhez, lebonyolításához. Az ajánlás 20 alapelvre épül és 3 fő részből áll: az első rész a belső ellenőrzés funkciójára vonatkozó felügyeleti elváráshoz kapcsolódó elvekkel, a második a felügyelet és a belső ellenőrzés kapcsolatának, míg a harmadik a felügyelet belső ellenőrzésre irányuló vizsgálatainak alapelveivel foglalkozik.

Ebben a cikkben az alapelveket, az azokhoz tartozó magyarázatokat találhatja az olvasó, de bemutatjuk az alapelvek és más szabályozó dokumentumok által támasztott elvárások összehasonlítását is.

1. BEVEZETÉS

A magyar szakzsargonban csak Bázeli Bizottságként emlegetett Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság, amelynek angol elnevezése Basel Committee on Banking Supervision – BCBS¹ (továbbiakban: Bizottság) 2012 júniusában publikálta a banki belső ellenőrzési funkcióra vonatkozó alapelveit² (továbbiakban: Ajánlás). A dokumentum iránymutatást ad a banki kockázatokat csökkentő belső ellenőrzési tevékenység funkciójára³ vonatkozóan. Ezen alapelvek hivatottak felváltani a Bizottság által 2001-ben kiadott „*Belső ellenőrzés a bankokban és a felügyelet kapcsolata az ellenőrökkel*” (BCBS [2001]) című dokumentumban közreadott alapelveket. Az idei évben kiadott iránymutatás figyelembe veszi a felügyeleti tevékenységben, a banki szervezetekben bekövetkezett változásokat, valamint a jelenlegi pénzügyi válság tapasztalatait.

A Bizottság magyarázata szerint a dokumentum célja egyrészt a belső ellenőrzés banki szervezeten belüli megerősítése, másrészt a felügyeleti elvárások, illetve a banki belső ellenőrzési funkcióra vonatkozó felügyeleti minősítési szempontok bemutatása. További célként jelölték meg a belső ellenőrök ösztönzését a nemzeti és nemzetközi szakmai stan-

1 Több Bázeli Bizottság is működik. Ilyen például a „Committee on Payment and Settlement Systems”, „Committee on the Global Financial System”, „Markets Committee”, a bázeli kritériumokat azonban a Basel Committee on Banking Supervision adta ki.

2 BCBS [2012]: The internal audit function in banks (2012. június)

3 Az Ajánlás gyakran használja a „belső ellenőrzési funkció” meghatározást, azonban az esetek többségénél a magyar szóhasználatban ez alatt a belső ellenőrzési tevékenységet, vagy magát a belső ellenőrzési szervezeti egységet kell érteni.

dardok kialakításában, módosításában való részvételre, valamint a figyelemfelhívást arra, hogy a banki belső audit standardok kialakításakor a prudenciális követelményeket kell szem előtt tartani.

A dokumentum a Bizottság által 2010. októberben kiadott „*A vállalatirányítás erősítésének alapelvei*”-re (BCBS [2010]) épül. Ennek 9. alapelve kimondja, hogy az igazgatóságnak és a bankmenedzsmentnek támaszkodnia kell a belső ellenőrzési funkció, a külső ellenőrök és a belső kontroll funkciók által biztosított információkra. Ennek természetesen előfeltétele, hogy a bankban megfelelően működő, független belső ellenőrzés működjön, amelynek közvetlen kapcsolata van az igazgatósággal és a bankmenedzsmenttel.

A dokumentum kiadásakor a Bizottság szem előtt tartotta azt a tényt, hogy a szabályozó környezet nemzeteként, országonként is jelentős különbségeket mutathat, így jelentős eltérés lehet a banki irányítás megszervezésében is. Néhány országban az igazgatóságnak (Board of Directors) a fő – sőt, néha a kizárólagos – feladata a bankmenedzsment (senior management) tevékenységének felügyelete és annak biztosítása, hogy a menedzsment megfelelően betöltse funkcióját. A Bizottság megállapítása szerint ebből az következik, hogy az igazgatóság felügyelő testületként funkcionál. Más országokban az igazgatóságnak széleskörű végrehajtó szerep jut. Ebből a különbségből kiindulva, illetve annak érdekében, hogy az alapelvekben megfogalmazottak minden országban egységesen legyenek értelmezhetőek, a két vezetési szintet vezetési funkcióként (nem pedig jogszabályban meghatározott szervezeti egységként) kezeli a Bizottság.

A Bizottság a fent említett szabályozási környezetben meglévő különbségek miatt természetesen azt javasolja, hogy az alapelveknek való megfelelést a nemzeti szabályozás figyelembevételével kell elérni. Az Ajánlás szerint ezenkívül nagy és nemzetközileg aktív bankok esetében az igazgatóságon belül működő auditbizottságnak (vagy annak megfelelő szervezetnek) kell felügyelnie a banki belső ellenőrzési funkciót. Más bankok esetén pedig a Bizottság javasolja felállítani az auditbizottságot, vagy az annak megfelelő szervezetet.

2. AZ AJÁNLÁS FELDOLGOZÁSÁNÁL ALKALMAZOTT ELJÁRÁS

A Bizottság az alapelvek közzétételkor nem nevezte el azokat, csak a sorszámukra hivatkozik, ahol erre szükség van. A könnyebb feldolgozhatóság és a hivatkozások megkönnyítése érdekében azonban ebben a cikkben minden alapelv elnevezést kapott.

Jelen dokumentumban elsőként minden esetben az alapelv szó szerint fordítása szerepel. Bemutatja az Ajánlás bizottsági értelmezését, illetve amennyiben az alapelvhez található a Belső Ellenőrök Intézete⁴ (továbbiakban IIA) által kiadott, a belső ellenőrzés szakmai elvárásaira vonatkozó norma⁵ (továbbiakban Norma) szövegében kapcsolódó értelmezés, akkor az is megjelenik a cikkben. Ugyanígy a vonatkozó magyar szabályozás (ha van ilyen) és az Ajánlás előírásainak az összehasonlítása is megtalálható ebben a dokumentumban.

A Norma szövege magyar fordításban rendelkezésre áll⁶, így ahol pontos idézet szerepel a Norma szövegéből, ott ennek a fordításnak a szövege jelenik meg.

4 The Institute of Internal Auditors

5 IIA [2010]: International Standards for the Professional Practice of Internal Auditing (Standards, 2010. október)

6 <http://www.iaa.hu>

3. A BELSŐ ELLENŐRZÉSI FUNKCIÓRA VONATKOZÓ ALAPELVEK

3.1. A belső ellenőrzés funkciójára vonatkozó felügyeleti elvárás

1) A hatékony belső ellenőrzési funkció elve

A hatékony belső ellenőrzési funkció független értékelést ad az igazgatóságnak és a menedzsmentnek a banki belső kontrollok, a kockázatkezelés, az irányítási rendszer és folyamatok minőségéről és hatékonyságáról, ezzel segítve az igazgatóságot és a menedzsmentet ezek szervezetének a megvédésében és jó hírnevük megőrzésében.

A belső ellenőrzésnek tehát 3 fő tényezőre kell koncentrálnia vizsgálati folyamán:

- a) a banki belső kontrollok megfelelése,
- b) a kockázatkezelés minősége, hatékonysága, illetve
- c) az irányítási folyamatok minősége, hatékonysága.

Érdekesség, hogy az alapelv szerint a belső ellenőrzés menedzsmentnek, illetve az igazgatóságnak nyújtott támogatása a banki szervezet megvédését és jó hírnevének megőrzését szolgálja. A banki szervezet megvédése széleskörűen értelmezhető. A szervezet megvédhető pénzügyi szempontból, de például a csalásoktól is. Természetesen folytatható lenne még a felsorolás, az alapelv általában mondja ki, hogy a hatékony belső ellenőrzés segíti az igazgatóságot és a menedzsmentet a szervezet megvédésében.

A hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló törvény⁷ (továbbiakban Hpt.) előírja, hogy a hitelintézetnek belső ellenőrzési szervezetet kell működtetnie. A magyar szabályozás más megközelítésben írja le a banki belső ellenőrzési funkció célját. Eszerint a belső ellenőrzési funkció célja, hogy elősegítse a bank jogszabályokban, illetve belső szabályzatokban meghatározott kötelezettségeinek teljesítését, célja a szabályok betartásának ellenőrzése, az eltérések feltárása, azok jelentése, továbbá javaslattétel a feltárt hiányosságok kijavítására, a döntéshozatalhoz szükséges pénzügyi és egyéb információk biztosítása, valamint a hitelintézet és ügyfelei eszközeinek és a tulajdonosok érdekeinek védelme.

A Belső Ellenőrök Nemzetközi Szervezetének definíciója szerint:

„A belső ellenőrzés olyan független, objektív biztonságot adó eszköz és tanácsadói tevékenység, amely értéket ad a szervezet működéséhez, és javítja annak minőségét. Módszeres és szabályozott eljárással értékeli és javítja a kockázatkezelési, a kontroll- és az irányítási folyamatok hatékonyságát, ezáltal segíti a szervezeti célok megvalósulását.”⁸

Ez a megközelítés a Bázeli Bizottság banki belső ellenőrzési funkcióra vonatkozó definíciójában is tükröződik, hiszen itt is megjelenik a kockázatkezelés, a belső kontrollok és irányítási folyamatok értékelése, valamint a szervezeti célokhoz való hozzájárulás.

A Bizottság megállapítja, hogy a belső ellenőrzés kritikus szerepet játszik a bank belső kontrolljainak, kockázatkezelésének és az irányítási feladatainak folyamatos fenntartásában, illetve minősítésében, amely egyben a felügyeletet ellátó hatóság alapérdeke is. Ez természetesnek mondható, hiszen a belső ellenőrzés a prudens működés fenntartásában

⁷ 1996. évi CXII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról (1996. december)

⁸ <https://na.theiaa.org/standards-guidance/mandatory-guidance/Pages/Definition-of-Internal-Auditing.aspx> (letöltve: 2012. 08. 01.)

jelentős szerepet játszhat, így biztosítva a bank biztonságos működését, amely egyben a felügyeletet ellátó hatóság érdeke is.

Az Ajánlás megállapítása szerint a belső és a felügyelet ellátó ellenőröknek kockázatalapú megközelítésre épített, saját munka- és akciótervük van. Mivel a belső és a felügyeletet ellátó ellenőröknek egymástól független, saját megbízatásuk van, és a saját hatáskörükért és minősítéseikért felelősek, egymástól függetlenül azonos vagy hasonló kockázatokat azonosíthatnak. Noha az Ajánlás megemlíti ezt a tényt, és jól látható átfedés van a két ellenőrzési tevékenységben, a funkciójukból eredően a felügyeleti és belső ellenőrzésre is szükség van.

A Bizottság elvárása szerint a banki adatbázisokhoz való hozzáféréssel, vizsgálatok lefolytatásával, megfelelő szakmai jártasság fenntartásával a belső ellenőrzésnek ki kell alakítania a saját, független, megalapozott véleményét azokról a kockázatokról, amelyekkel a bank szembesül. Az Ajánlás szerint lehetőséget kell biztosítani arra, hogy a belső ellenőrzés közvetlenül az auditbizottságnak és az igazgatóságnak mutathassa be megállapításait, következtetéseit, előadhassa véleményét, ezzel segítve az igazgatóságot az ügyvezetés felügyeletében.

2) A függetlenség és objektivitás elve

A bank belső ellenőrzésének függetlennek kell lennie az ellenőrzött tevékenységektől, ez pedig megköveteli, hogy a belső ellenőrzés megfelelő státusszal és felhatalmazással rendelkezzen a bankon belül. Ez alkalmassá teszi a belső ellenőröket arra, hogy a feladataikat objektív módon hajtsák végre.

Az IIA szerint a függetlenség azt jelenti, hogy nincs olyan tényező, amely a belső ellenőrzést abban veszélyeztetné, hogy a feladatait és funkcióját elfogulatlanul hajtsa végre. Ezt úgy lehet megvalósítani, hogy a belső ellenőrzési vezetőnek közvetlen és korlátlan lehetősége van arra, hogy kapcsolatban álljon a felső vezetéssel és az igazgatósággal is, amely kétirányú jelenéstételi viszony kialakításával érhető el. A függetlenséget biztosítani kell szervezeti, funkcióbeli, illetve ellenőri szinten is.

A kétirányú jelentéstételi viszony a Hpt.-ben is tükröződik, hiszen a jogszabály előírása szerint a belső ellenőrzés köteles megküldeni jelentéseit a felügyelő bizottságnak és az igazgatóságnak is.

Az IIA szerint az objektivitás vagy tárgyilagosság nem más, mint elfogulatlan, elvi hozzáállás. Az objektivitás megköveteli, hogy a belső ellenőrök ne rendeljék alá vizsgálatra vonatkozó megállapításaikat egyéb szempontoknak. A tárgyilagosságot biztosítani kell szervezeti, funkcióbeli, illetve ellenőri szinten is.

A Bizottság ajánlása szerint a belső ellenőrzés vezetője által elkészített és az igazgatóság által jóváhagyott ellenőrzési terv alapján az ellenőrzési terület maga kezdeményezhet vizsgálatokat, amelyek a bank bármely funkciójára, területére kiterjedhetnek. A függetlenség előfeltétele az is, hogy az ellenőrzés az általa feltárt megállapításokat és minősítéseket tisztán áttekinthető, belső riportolási csatornán keresztül és szabadon tudja jelenteni.

A függetlenség fenntartására vonatkozó, további bizottsági elvárás, hogy a belső ellenőrzési terület nem vonható be a folyamatokba épített kontrollintézkedések megtervezésébe, kiválasztásába, implementálásába vagy azok működtetésébe. A belső ellenőrzés függetlensége azonban a bank menedzsmentjét nem gátolhatja meg abban, hogy a belső ellenőrzéstől input információkat kérjen a kockázatokra és a belső kontrollokra vonatkozóan. Ennek elle-

nére a belső kontrollok fejlesztésének és azok implementálásának kötelezettsége a bank menedzsmentjénél marad. A belső kontrollok értékeléséről vagy fejlesztéséről folytatott, menedzsmentnek nyújtott tanácsadói szolgáltatás költségtakarékos megoldás lehet arra, hogy a menedzsment információval jól megalapozott döntést tudjon hozni. Ezt a bizalomra épülő szerepet úgy kell betöltenie a belső ellenőrzésnek, hogy a függetlenség és az objektivitás ne sérüljön. Ez viszont azt követeli meg, hogy a belső ellenőrzés a konzultációs szolgáltatás nyújtásakor és/vagy belső kontroll kialakításakor ne vállaljon operatív feladatokat.

Hasonló vagy sablonos feladatok folyamatos végrehatása az objektivitás elvesztésének lehetősége miatt negatív hatással lehet a belső ellenőrök józan ítélőképességére. Ezért, amikor csak lehetséges – a hozzáértés és szakértelem szintjének csökkentése nélkül – a Bizottság javasolja a belső ellenőrzési személyzet funkcionális belüli rotálását. Mindezeket túl a Bizottság hasznosnak látja az egyéb banki területekről az ellenőrzési területre és az ellenőrzésről más banki funkcióba történő rotálást. Ez természetesen csak egy jól átlátható, előre megtervezett rendszer alapján történhet úgy, hogy közben a „kihülési periódus”⁹ biztosítva van.

A Bizottság megállapítása szerint a belső ellenőrzés függetlenségének és objektivitásának színvonalát rontja, ha a belső ellenőrök javadalmazása függ az általuk ellenőrzött üzleti terület pénzügyi teljesítményétől. Ennek megakadályozására a Hpt. szerint a hitelintézet ellenőrzési feladatokat végző munkavállalói javadalmazásának függetlennek kell lennie az általuk felügyelt szervezeti egységek teljesítményétől, annak a feladatkörükhöz kapcsolódó célkitűzések elérésén kell alapulnia.¹⁰ Továbbá, a felügyelőbizottság előzetes egyetértése szükséges a belső ellenőrzési szervezet vezetői és alkalmazottai foglalkoztatásának létesítésével, megszüntetésével kapcsolatos döntések meghozatalához, valamint a díjazásuk megállapításához.¹¹ A törvény előírása szerint „*a belső ellenőr feletti munkáltatói jogokat közvetlenül az ügyvezető gyakorolja*”.¹²

Az Ajánlás szerint az ellenőrzési vezető javadalmazásának a javadalmazási politikától és a kialakult gyakorlattól kell függenie. A belső ellenőrzési vezető és a belső ellenőrök teljesítményét elismerő díjazásnak strukturálnak kell lennie. Hogy ez pontosan mit jelent, az Ajánlás nem fejt ki. Vélhetően a díjazásnak a beosztástól, az elvégzett munka minőségétől, esetleg mennyiségétől kell függenie, amelyet egy előre lefektetett, jól áttekinthető belső szabályzatban, eljárásrendben kell rögzíteni. Megjegyzendő, hogy az Ajánlás konzultációs változatában (BCBS [2011a])¹³ az szerepelt, hogy a belső ellenőrök javadalmazásának függetlennek kell lennie az ellenőrzött terület és a bank egészének pénzügyi eredményétől. A végleges verzióba a fent bemutatott, részletesebb szabályok kerültek, míg kikerült a tervezetből az az irányelv, hogy a belső ellenőrök javadalmazásának a bank pénzügyi teljesítményétől függetlennek kell lennie. Ez érthető, hiszen a függetlenség és objektivitás elvét az nem sérti, ha közvetett összefüggés van a bank pénzügyi teljesítménye és a belső ellenőrzési terület munkavállalóinak javadalmazása között.

9 A „kihülési periódus” meghatározása a Szakmai etika alapelvénél található.

10 Hpt. 69/E § (1)

11 Hpt. 66 § (4)

12 Hpt. 66 § (7)

13 Az Ajánlás konzultációs változatát 2011 decemberében lett bocsátották ki. A 2012. március 2-i véleményezési határidőig 38 szervezettől érkezett megjegyzés. Ezeket a kommentárokat feldolgozva alakult ki az Ajánlás végleges szövege.

3) Szakmai alkalmasság és az elvárt szakmai gondosság elve

A szakmai kompetencia – ideértve minden egyes belső ellenőr és ezek kollektívájának ismereteit és szakmai tapasztalatát – a hatékony banki belső ellenőrzési tevékenységhez nélkülözhetetlen.

A Bázeli Bizottság ajánlása szerint az ellenőr szakmai alkalmassága a következőkön alapul: az információk összegyűjtésének és megértésének, a bizonylatok vizsgálatának és értékelésének képessége és az ellenőri tevékenység eredményének megfelelő kommunikálása. Ezeket az ellenőrzési módszertan és eszközök alkalmazásával, valamint az ellenőrzési technikák megfelelő ismeretével kell kombinálni. A belső ellenőrzési személyzetnek folyamatos képzésen kell részt vennie azzal a céllal, hogy a banki tevékenység technikai fejlődése, az új termékek és folyamatok bevezetése, valamint az elvégzendő feladatok sokfélesége miatt jelentkező újabb kihívásoknak képes legyen megfelelni.

A Belső Ellenőrök Intézete által kiadott Norma szerint a belső ellenőröknek a rájuk háruló feladatok elvégzéséhez szükséges ismeretekkel, jártassággal és más, további kompetenciákkal kell rendelkezniük szervezeti szinten. Ez azt jelenti, hogy egy adott ellenőrnek nem szükségszerűen kell rendelkeznie egy adott, konkrét ellenőrzési feladat lebonyolításához szükséges ismerettel, azonban a szervezetben lenniük kell olyan ellenőrnek vagy ellenőröknek, akik rendelkeznek ezzel az ismerettel, jártassággal, ezekkel a kompetenciákkal.

Ez az előírás az Ajánlásban is fellelhető. Eszerint a banki belső ellenőröknek együttesen kell alkalmasnak lenniük arra, hogy egy meghatározott banki területet ellenőrizni tudjanak. Abban az esetben, ha nincs megfelelő ismeretük a banki belső ellenőrzési funkció hatékony gyakorlásához, külső szakértők is felkérhetők azzal a céllal, hogy a belső ellenőrök a szükséges ismeretet, információt megszerezzék.¹⁴

A Bizottság további elvárása, hogy a belső ellenőröknek megfelelő szakmai gondossággal kell végezniük a munkájukat.

Az Ajánlás szerint az ellenőrzési terület vezetőjének demonstrálnia kell vezetői képességeit, gyakorlatban szerzett tapasztalatait, amelyek képessé teszik őt arra, hogy biztosítsa a funkcióból eredő objektivitást és függetlenséget. Az ellenőrzési vezető további feladata annak biztosítása, hogy megfelelő humánerőforrással rendelkezzen a szervezete. A szükséges ismeretek meglétét folyamatosan monitoroznia kell. Azt is figyelembe kell vennie, hogy a senior ellenőröknek alkalmasnak kell lenniük annak megítélésére, hogy az ellenőrzéssel kapcsolatos intézkedések milyen hatással vannak a bank egészére.

A Hpt. is foglalkozik a belső ellenőrzési vezető személyével. Előírás szerint a belső ellenőrzési szervezeti egység vezetésével csak olyan személy bízható meg, aki szakirányú felsőfokú végzettséggel és vállalkozásnál vagy a közigazgatásban szerzett, legalább hatéves szakirányú vezetői gyakorlattal rendelkezik, valamint büntetlen előéletű.¹⁵

4) A szakmai etika elve

A belső ellenőröknek feddhetetlenül kell végezniük a munkájukat.

A bizottság álláspontja szerint a feddhetetlenség megköveteli a belső ellenőrtől, hogy egyenes, becsületos és igazságos legyen, ami egyben a bizalmat is megteremti iránta.

¹⁴ Ebben az esetben az ellenőrzési vezetőnek biztosítani kell, hogy a kiszervezett tevékenységben résztvevő szakértők tevékenysége ne sértse az ellenőrzési funkció függetlenségét és objektivitását.

¹⁵ Hpt. 67 § (9)

Etikai kérdéseket vet fel, amikor a belső ellenőrök bizalmas információk birtokába jutnak ellenőrzéseik során. A Bizottság az alapelvhez kapcsolódó értelmezésében kifejti, hogy ezen információknak a személyes vagy bűnös, törvénytelen indíttatású célokra való felhasználása tilos. A kapott információt védeni kell, azt bizalmasan kell kezelni.

Szintén ezen alapelv határozza meg az összeférhetlenség kérdéskörét. Az Ajánlás szerint mind a belső ellenőrzési vezető, mind a belső ellenőrök csak olyan feladatokat láthatnak el, amelyek nem okoznak összeférhetlenséget. Megfelelően hosszú, úgynevezett „kihűlési perióduson” belül a belső állományi mozgásban érkező ellenőr nem vizsgálhatja azt a területet, ahol korábban dolgozott. Az ajánlás nem határozza meg ezt az időperiódust, azonban ennek a megfelelően hosszú időszaknak elegendőnek kell lennie arra, hogy az összeférhetlenség ténye már ne álljon fenn.

Az alapelv teljesülését segíti, hogy mindezekén túl – az előző alapelvnél kifejtetteknek megfelelően – a javadalmazási rendszert úgy kell kialakítani, hogy az ellenőrzési funkció céljai ne sérüljenek.

A Bizottság elvárása szerint a belső ellenőröknek alkalmazniuk kell a bank Etikai Kódexét (ha van), vagy a belső ellenőrökre vonatkozó, nemzetközileg elfogadott, etikai normákat.¹⁶ A Belső Ellenőrök Intézete egy külön kiadványban foglalkozik az etikai kérdésekkel.¹⁷ A Norma szövege szerint: „*A Belső Ellenőrök Intézetének (IIA) Etikai Kódexe a belső ellenőrzési szakma és gyakorlat erkölcsi alapelveinek gyűjteménye és olyan viselkedési szabályrendszer, amely a belső ellenőröktől elvárt magatartást írja le. Az Etikai Kódex a belső ellenőrzési szolgáltatásokat nyújtó személyekre és szervezetekre egyaránt vonatkozik. Az Etikai Kódex célja, hogy elősegítse a belső ellenőri szakmában az etikai kultúra kialakulását.*” (IIA [2010], 18. o)

5) A szabályozottság elve

Minden banknak rendelkeznie kell a belső ellenőrzésre vonatkozó, a belső ellenőrzési funkció bankon belüli célját, státuszát és hatáskörét tárgyaló alapszabállyal, amely támogatja az 1. számú alapelvben meghatározott, hatékony belső ellenőrzési funkciót.

Az alapelv bővebb kifejtése szerint az alapszabályt a belső ellenőrzési vezetőnek kell kidolgoznia, valamint rendszeresen felül kell vizsgálnia azt. Az igazgatóságnak kell elfogadnia az alapszabályt, amelyet minden belső és – bizonyos feltételek teljesülése esetén – külső érintettek a rendelkezésére kell bocsátani. Az elvhez tartozó részletezés nem foglalkozik azzal, hogy kik azok a belső és külső érintettek, de értelemszerűen azok a bankon belüli és kívüli személyek, akik valamilyen módon kapcsolatba kerülnek az adott bank ellenőrzési funkciójával.

Az alapelv kifejtése szerint az alapszabályban a következőket kell lefektetni:

- a belső ellenőrzési funkció bankon belüli pozícióját, annak hatáskörét, kötelezettségét és más banki kontrollfunkcióval meglévő kapcsolatait;
- a belső ellenőrzési funkció célját és hatókörét;
- a belső ellenőrzési funkció függetlenségével, objektivitásával, szakmai kompetenciájával, az elvárt szakmai gondossággal, valamint a szakmai etikával kapcsolatos kérdéseket;

¹⁶ Ilyen lehet például az „International Ethics Standards Board for Accountants” Etikai Kódexe.

¹⁷ The Institute of Internal Auditors: Code of Ethics

- a belső ellenőrök azon kötelezettségét, hogy hogyan és kinek kommunikálják a megbízatásaik eredményét (reporting line);
- a belső ellenőrzési tevékenység vagy egy részének a kiszervezési kritériumait (hogyan és mikor tehető ez meg);
- a belső ellenőrzés által nyújtott konzultációs, tanácsadói tevékenység vagy más speciális feladat ellátásának feltételeit;
- a belső ellenőrzés vezetőjének kötelezettségét és számonkérhetőségét;
- a belső ellenőrzési standardoknak való megfelelést;
- a banki belső ellenőrzési funkció, valamint a hatósági vagy külső ellenőrök tevékenységének összehangolására vonatkozó eljárásrendet.

Az Ajánlás szerint az alapszabálynak fel kell hatalmaznia a belső ellenőrzést arra, hogy ha a feladata ellátásához szükséges, a bank bármely tevékenységét, alkalmazottját, vagyontárgyát, nyilvántartását, dosszióját, adatait – beleértve a vezetői információkat, valamint a tanácsadó és döntéshozó testületek jegyzőkönyveit is – ellenőrizze.

Az IIA az alapvető normák között határozza meg a belső ellenőrzés alapszabályának definícióját. Eszerint:

„A belső ellenőrzési alapszabály olyan hivatalos dokumentum, amely meghatározza a belső ellenőrzési tevékenység célját, hatáskörét és feladatát. A belső ellenőrzési alapszabály megadja a belső ellenőrzés helyét a szervezetben belül, beleértve a belső ellenőrzési vezető függelmi/felettes szakmai kapcsolatának leírását a vezető testülettel; hozzáférést biztosít a vizsgálati feladatok elvégzéséhez szükséges adatokhoz, személyekhez és fizikai eszközökhöz; meghatározza a belső ellenőrzési tevékenységek hatókörét. A belső ellenőrzési alapszabály végleges jóváhagyása a vezető testület feladata.” (IIA [2010], 3. o)

A Hpt. is foglalkozik az alapszabállyal. Eszerint a *„belső ellenőrzés szervezetét, hatáskörét, feladatait, a belső ellenőrrel szemben támasztott szakmai követelményt és eljárási szabályokat belső szabályzatban kell rögzíteni”*.¹⁸

6) A teljesség elve

A belső ellenőrzési funkció hatókörének ki kell terjednie a bank minden alkalmazottjára és tevékenységére (ideértve a kiszervezett tevékenységeket is).

A belső ellenőrzési tevékenységnek ki kell terjednie a banki belső kontrollok, a kockázatkezelés, az irányítási rendszer és folyamatok hatékonyságának vizsgálatára, értékelésére. Az ellenőrzéseknek ki kell terjedniük a kiszervezett tevékenységekre, a leányvállalatokra, fiókokra.

A belső ellenőrzésnek független szervezetként a következőket kell értékelnie:

- a jelenben meglévő vagy jövőbeni, lehetséges kockázatok szempontjából a belső kontrollok, a kockázatkezelés, az irányítási rendszer hatékonysága;
- a vezetői információs rendszerek és folyamatok megbízhatósága, hatékonysága (ideértve az alkalmazhatóságot, az adatok pontosságát, teljességét, rendelkezésre állását);
- a törvényi előírásoknak – ideértve a felügyeleti hatóság elvárásait is – és a belső szabályzatoknak való megfelelés monitorozása;
- eszközök védelme.

¹⁸ Hpt. 67 § (6)

A belső ellenőrzési vezető felelős azért, hogy az ellenőrzési stratégia alapján minden évben elkészüljön a belső ellenőrzés éves terve, amely a fent említett alapelv teljesülését szolgálja. A tervnek a kockázatértékelésen kell alapulnia (ideértve a menedzsmenttől és az igazgatóságtól érkező jelzéseket is).

Az ellenőrzési vezető felel továbbá azért is, hogy a bank minden tevékenységét ellenőrizze legalább egyszer egy előre meghatározott időszakban (auditciklusban). A tervet az igazgatóságnak jóvá kell hagynia. Az éves ellenőrzési tervnek az igazgatóság általi elfogadása egyben azt is jelenti: a szervezet költségvetése elegendő lesz ahhoz, hogy az ellenőrzés el tudja látni éves feladatát. A költségvetésnek megfelelően rugalmasnak kell lennie ahhoz, hogy az ellenőrzési terven változtatni lehessen új vagy változó banki kockázat esetén.

A Norma elvárása hasonló az ellenőrzési terület vezetőjével szemben az éves tervre vonatkozóan. Eszerint az ellenőrzési vezetőnek kockázatalapú tervet kell készítenie, hogy az általa vezetett szervezet tevékenységének főbb prioritásait meghatározza. Ebben a kockázatelemzés eredményeit, a menedzsment és az igazgatóság által adott információkat is figyelembe kell venni.

7) A szabályos működés vizsgálatának elve

A belső ellenőrzés éves tervében biztosítani kell a jogszabályi előírások betartásának vizsgálatokkal történő, megfelelő szintű lefedettségét.

A Bizottság elvárása szerint a belső ellenőrzésnek rendszeresen vizsgálnia kell a hatóságok által előírt, különböző szabályozó alapelvek, szabályok, iránymutatások implementálásaként bevezetett alapelveket, folyamatokat, intézkedéseket. A banki belső ellenőrzésnek különösen vizsgálnia kell

- a) a kockázatkezelési funkciókat,
- b) a kötelező tőke megfelelést és likviditási kontrollfunkciókat,
- c) a kötelező külső és belső jelentéseket,
- d) a kötelező compliance funkciókat,
- e) a pénzügyi funkciót.

a) Kockázatkezelés

Az Ajánlás szerint a belső ellenőrzésnek a következő szempontokat kell figyelembe vennie, amikor a bank kockázatkezelését ellenőrzi:

- A kockázatkezelési funkció szervezetében és megbízatásában lefedi-e a következő kockázati területeket:
 - piaci kockázat,
 - likviditási kockázat,
 - kamatkockázat,
 - működési kockázat,
 - jogi kockázat;
- a kockázatvállalási hajlandóság, a kockázatok eszkalációjának értékelése, továbbá a kockázatkezelési terület döntéseiről és a megtett intézkedésekről szóló jelentések értékelése;
- a kockázatkezelési rendszer és folyamatok alkalmasak-e arra, hogy azonosítsák, mérjék, kontrollálják, jelentsék azokat a kockázatokat, amelyekkel a bank szembesül, valamint megfelelő intézkedéseket tudnak-e hozni azok kezelésére;

- a kockázatkezelési információs rendszer integritása, ideértve a szolgáltatott adatok pontosságát, megbízhatóságát, teljességét;
- a kockázati modellek fenntarthatóságát, ideértve a következetességet, időszerűséget, a modellek által használt forrásadatok megbízhatóságát.

Hasonlóan szabályozza a Norma a kockázatkezelési tevékenység ellenőrzési szempontjait. A Norma szövege szerint vizsgálni kell többek között a szervezet irányítását, a visszahatások elkövetésének lehetőségét, a szervezeti célok és küldetés összhangját, a kockázatok azonosításának, felmérésének minőségét, a válaszingedések hatékonyságát, a feltárt kockázatok kommunikálásának módját.

b) Tőke megfelelés és likviditási kontrollfunkciók

Az alapelv értelmezésénél a Bizottság hivatkozik saját tőke megfelelési kritériumaira, szabályozó keretrendszerére. Eszerint a kritériumok olyan kikötéseket tartalmaznak, amelyek erősítik a globális likviditást. A belső ellenőrzésnek vizsgálnia kell többek között a nemzeti szabályokban megjelenő kritériumok teljesítését, a bank által végzett stresszteszt megfelelőségét, a banki likviditási pozíció meghatározásánál, monitorozásánál használt informatikai rendszerek megbízhatóságát.

c) Kötelező külső és belső jelentések

A fentiekén túlmenően a kockázatok belső és külső jelentésének helyességét, időbeliségét, megbízhatóságát is vizsgálni szükséges. A bank tőkéjére, a tőkekövetelményre és tőkehányadára vonatkozó számításokról készített, standardizált jelentéseket is ellenőrizni kell. Ez magában foglalja az átláthatóságot segítő, nyilvánosságra hozott információk ellenőrzését is.

d) Kötelező compliance funkció

Rendszeresen ellenőrizni szükséges a bank compliance funkcióját is, amelynek keretében értékelni kell, hogy mennyire teljesülnek az elvárások a funkció teljesítése közben.

e) A pénzügyi funkció

A pénzügyi funkció a bank azon területe vagy tevékenysége, amely a pénzügyi adatok és az azokról szóló jelentések teljességéért, pontosságáért felelős. Az Ajánlás értelmezése szerint a pénzügyi funkciónak (számítások, eredmény, tartalékok) jelentős hatása van a bank tőkéjére. Ennek következtében a funkció rendszeres ellenőrzése nagy fontossággal bír. A belső ellenőrzésnek minősítenie kell az eszközök, források értékelési folyamatában lévő kontrollokat, az értékelési folyamatban használt információk és adatok rendelkezésre állását, megbízhatóságát és a becsült valós értékeket. Ennek alapján a következők vizsgálata javasolt:

- a pénzügyi funkció szervezete, feladatai;
- a profit számítása, a pénzügyi instrumentumok értékelésének, azok értékvesztésének számítása;
- az árazási modellek;
- a kereskedési tevékenységben lévő rendellenességek felfedésére szolgáló kontrollok;
- a mérleg összeállításában meglévő kontrollok.

8) A folyamatos belső ellenőrzési funkció elve

Minden banknak folyamatosan meglévő belső ellenőrzési funkcióval kell rendelkeznie. Amennyiben a bank egy bankcsoport vagy holdingtársaság tagja, akkor ezt a funkciót a 14. alapelvnek megfelelően kell felépíteni.

A Bizottság a fenti alapelvnek részletezésében a bank menedzsmentjének, illetve igazgatóságának feladatává teszi: biztosítsák azt, hogy a bank a méretéhez és működésének összetettségéhez mért, folyamatos belső ellenőrzési funkcióval rendelkezzen. Alapesetben a banknak saját belső ellenőrzési területtel kell rendelkeznie. Noha ez részben vagy egészben kiszervezhető, az igazgatóság felelős ezekért a tevékenységekért, valamint a folyamatos belső ellenőrzési funkció fenntartásáért. Az át nem ruházható felelősség elve kiszervezett tevékenység esetén alapelv, és azok magyarázata szintén foglalkozik a belső ellenőrzési tevékenység kiszervezésével.

Az IIA nem teszi kötelezővé, hogy egy szervezet belső ellenőrzési területet működtessen. Ez természetes, hiszen kisebb kockázatokat jelentő tevékenység nem szükségszerűen követeli meg a belső ellenőrzési terület megszerzését. A banki kockázatok miatt azonban a Bázeli Bizottság ebben az alapelvben egyértelműen megköveteli a belső ellenőrzési funkció kialakítását. A belső ellenőrzés létszáma nem tesz javaslatot, az alapelvekben rögzítettek teljesítésének kényszere azonban determinálja a szükséges állományi létszámot.

A Hpt. előírása szerint a banknak és szakosított hitelintézetnek belső ellenőrzési rendszert kell működtetnie. Ezt a kötelezettséget a felügyelőbizottság feladatai között is említi, amely szerint a bizottság köteles gondoskodni arról, hogy a pénzügyi intézmény rendelkezzen átfogó és az eredményes működésre alkalmas ellenőrzési rendszerrel.

A Hpt. szerint a belső ellenőrzési rendszer működtetésének célja

- „a) a hitelintézet jogszabályoknak megfelelő működésének elősegítése,*
- b) a hitelintézet belső szabályzataiban foglalt előírások betartásának ellenőrzése,*
- c) a jogszabályoktól és a belső szabályzatokban foglaltaktól való eltérések feltárása, jelentése, továbbá javaslattétel a feltárt hiányosságok kijavítására,*
- d) a döntéshozatalhoz szükséges pénzügyi és egyéb információk biztosítása,*
- e) a hitelintézet és ügyfelei eszközeinek és a tulajdonosok érdekeinek védelme.”¹⁹*

9) Az igazgatóság és a menedzsment felelősségének elve

Az igazgatóság felelőssége, hogy a menedzsment az elvárásoknak megfelelő, hatékony belső kontrollrendszert alakítson ki és tartson fenn. Ennek megfelelően az igazgatóságnak ténylegesen támogatnia kell a belső ellenőrzést feladati ellátásában.

Mint látható, az alapelv szerint az igazgatóság felelőssége az, hogy legyen megfelelően működő kontrollkörnyezet, de annak kialakítása, működtetése a menedzsment feladata.

Az Ajánlás szerint az igazgatóságnak évente legalább egyszer át kell tekintenie – részben a belső ellenőrzéstől származó információk alapján – a belső kontrollkörnyezetet és magát az ellenőrzési tevékenységet is. Mindezekon felül az igazgatóság a belső ellenőrzési funkció áttekintésére időről időre megbízást adhat külső, független szervezeteknek.

A menedzsment a banki kockázatok azonosítását, mérését, monitorozását és felügyeletét végző belső kontrollok kialakításáért, azok működtetéséért felelős. A menedzsmentnek

¹⁹ Hpt. 67 § (2)

olyan szervezeti felépítést kell kialakítania, amelyben egyértelműek a jogok és kötelezettségek, a jelentéstételi kapcsolatok, valamint biztosítja azt, hogy az alkalmazottak kötelezettségeiket hatékonyan hajtsák végre. A menedzsmentnek jelentéseket kell készítenie az igazgatóság számára a belső kontrollkörnyezet teljesítményéről.

Az Ajánlás megfogalmazása szerint a menedzsment további feladata, hogy értesítse a belső ellenőrzést az új fejlesztésekről, kezdeményezésekről, projektek, termékek indításáról, a működésben történő változásokról. Ezen feladata végrehatásakor a menedzsmentnek biztosítania kell, hogy az összes ismert és vélt kockázatot azonosítsák, és azokról időben értesítse a belső ellenőrzést.

A Bizottság a fenti alapelv értelmezésénél kifejti, hogy a belső ellenőrzés megállapításaihoz, javaslataihoz kapcsolódó intézkedések meghozataláért a menedzsmentnek számon kérhetőnek kell lennie.

További elvárás a menedzsmenttel szemben, hogy biztosítsa az ellenőrzési terv megvalósításához szükséges pénzügyi és egyéb forrásokat is.

10) A belső ellenőrzés felügyeletének elve

A belső ellenőrzési funkciót az auditbizottságnak (vagy az annak megfelelő testületnek) kell felügyelnie.

Bizottsági értelmezés szerint ezt az alapelvet akkor kell alkalmazni, ha van a banknál auditbizottság (vagy annak megfelelő testület). Amennyiben nincs ilyen testület, akkor minden auditbizottságra (vagy annak megfelelő testületre) vonatkozó elvárás az igazgatóságra magára vonatkozik. A Bizottság elvárja, hogy minden nagybank vagy nemzetközileg aktív bank rendelkezzen auditbizottsággal (vagy annak megfelelő szervezettel)

Az auditbizottságnak

- meg kell győződnie arról, hogy az ellenőrzési terület a függetlenség és objektivitás elvét betartja tevékenysége során;
- át kell tekintenie és jóvá kell hagynia az éves ellenőrzési tervet;
- szintén feladata a főbb jelentések áttekintése, annak biztosítása, hogy a menedzsment időben és megfelelő intézkedést tegyen a kontrollbeli hiányosságok megszüntetésére, a jogszabályoknak és szabályzatoknak való megfelelés biztosítására.

Az Ajánlás értelmezése szerint az auditbizottság az igazgatóságon belüli speciális testület, amelynek többek között a következő fő feladatai vannak:

- a pénzügyi beszámolók készítésének, azok folyamatának, nyilvánosságra hozatalának, tartalmának a monitorozása, a számviteli politika és gyakorlat áttekintése;
- annak biztosítása, hogy a menedzsment megfelelően kialakított, belső kontrollrendszerrel működtessen;
- a belső ellenőrzési funkció hatékonyságának monitorozása;
- a belső ellenőrzés éves tervének, hatókörének, jelentéseinek áttekintése, jóváhagyása;
- annak biztosítása, hogy a belső ellenőrzés megfelelő kapcsolatban álljon a menedzsmenttel, a felügyelő hatósággal, az auditbizottsággal;
- a feltárt csalások, belső szabályzatok vagy törvényi előírások megsértésének, a kontrollkörnyezetben lévő hiányosságoknak és egyéb azonosított hibáknak az áttekintése;
- a belső ellenőrzés alapszabályának és a belső ellenőrzés Etikai Kódexének elfogadása;

- a belső ellenőrzési szervezet javadalmazásának jóváhagyására vonatkozó előterjesztés elkészítése az igazgatóság számára;
- a belső ellenőrzési szervezet vezetőjének teljesítményértékelése;
- a belső ellenőrzési vezető és a fontosabb belső ellenőrök kinevezésére, leváltására vonatkozó javaslat elkészítése az igazgatóság számára;
- a külső ellenőrzési társaságok (ideértve a jogszabályi kötelezettség alapján megbízándó társaságokat is) megbízási kritériumainak, javadalmazásának, illetve azok szerződéseinek a jóváhagyása, elutasítása, ezen társaságok függetlenségére és objektivitására vonatkozó etikai elvárások teljesülésének vizsgálata;
- a könyvvizsgálat eredményének áttekintése, konzultáció a külső ellenőrzési társaságokkal a feltárt hiányosságokról;
- annak biztosítása, hogy a belső és külső ellenőrzési szervezetek által feltárt hiányosságok megszűnjenek;
- a felügyeleti hatóság által feltárt, a belső ellenőrzési funkcióra vonatkozó hibák orvoslásának biztosítása, ezek jelentése az igazgatóságnak.

A Hpt. szerint a felügyelőbizottság

- köteles gondoskodni arról, hogy a banknak átfogó és eredményesen működő ellenőrzési rendszere legyen (amely magában foglalja a folyamatba épített ellenőrzések rendszerét, a vezetői ellenőrzéseket és belső ellenőrzési szervezetet);
- jogosult arra, hogy javaslatot tegyen a közgyűlésnek a könyvvizsgáló személyéről és annak díjazásáról;
- feladata a bank pénzügyi jelentéseinek ellenőrzése, a belső ellenőrzési terület irányítása, valamint – az ellenőrzés által készített jelenésekre alapozva – ajánlások, javaslatok kidolgozása. A belső ellenőrzés irányításának keretében a felügyelőbizottság elfogadja a belső ellenőrzés éves tervét, megtárgyalja a belső ellenőrzés jelentéseit, felügyeli a szükséges intézkedések végrehajtását, külső szakértőket kérhet fel, illetve javasolhatja az ellenőrzési szervezet létszámának módosítását.²⁰

A gazdasági társaságokról szóló törvény²¹ szerint a nyilvánosan működő részvénytársaságoknál legalább háromtagú auditbizottságot kell alapítani, amelynek a hatáskörébe tartozik

- a pénzügyi beszámoló véleményezése és annak könyvvizsgálatával kapcsolatos számos feladat ellátása (például a könyvvizsgálat nyomon követése, a könyvvizsgálói szerződés előkészítése, esetenként megkötése, a könyvvizsgáló összeférhetlenségére és függetlenségére vonatkozó előírások érvényre juttatásának figyelemmel kísérése),
- a pénzügyi beszámolási rendszer minősítése, javaslatétel annak fejlesztésére,
- az igazgatóság és felügyelőbizottság tevékenységének támogatása a pénzügyi beszámolási rendszer megfelelő ellenőrzése érdekében, és
- a belső ellenőrzési rendszer, valamint a kockázatkezelés hatékonyságának figyelemmel kísérése.²²

²⁰ Hpt. 66 § (3)

²¹ 2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról (2006. január)

²² 2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról, 311. §

A Hpt. hatálya alá tartozó, nyilvánosan működő részvénytársaságoknál az alapszabály rendelkezhet úgy, hogy (bizonyos feltételek teljesülése esetén) nem kötelező létrehozni auditbizottságot. Ez praktikus azt jelenti, hogy a felügyelőbizottság látja el az auditbizottság feladatait. Figyelembe véve ezt a tény, megállapítható, hogy ugyan a Bázeli Bizottság a belső ellenőrzés felügyeletének irányelvében auditbizottságot említ, ez a magyar gyakorlat szerint (a nyilvánosan működő részvénytársaságok esetén) inkább felügyelőbizottságot jelent.

11) A belső ellenőrzési standardoknak és az Etikai Kódexnek való megfelelés elve **A belső ellenőrzési szervezet vezetője felelős azért, hogy az általa vezetett szervezet megfeleljen a belső ellenőrzési területre vonatkozó standardok és az Etikai Kódex elvárásainak.**

A Bizottság az Ajánlásában kiemeli az Belső Ellenőrök Intézetének normáit mint ellenőrzési standardot, illetve annak Etikai Kódexét.

Az Ajánlás szerint az auditbizottságnak (azaz felügyelőbizottságnak) biztosítania kell, hogy az ellenőrzési terület vezetője feddhetetlen legyen. Ezt azt jelenti, a vezetőnek alkalmasnak kell lennie arra, hogy becsületesen, szorgalmasan és felelősségteljesen végezze munkáját.

Az ellenőrzési szervezet vezetőjének pedig biztosítania kell, hogy az ellenőrzési szervezet személyzete is feddhetetlen legyen.

A belső ellenőrzési standardoknak való megfelelést a Norma minősítésként használja. Ez azt jelenti, hogy az ellenőrzési vezető csak akkor mondhatja az általa vezetett szervezet tevékenységére, hogy az a „Belső Ellenőrzés Szakmai Gyakorlatának Nemzetközi Normáival összhangban van”, ha ezt a minőségbiztosítási és fejlesztési program eredményei alátámasztják.²³

Az IIA Norma szerint továbbá, ha a tevékenység nem felel meg a belső ellenőrzés Norma szerinti definíciónak vagy az Etikai Kódexnek, és ez hatással van a tevékenység hatókörére vagy a belső ellenőrzés működésére, akkor ezt a tény a felső vezetés és a vezető testület tudomására kell hozni.²⁴

12) A belső ellenőrzés számonkérhetőségének elve **A belső ellenőrzést a feladatainak ellátásával kapcsolatos, bármely ügyben számon kérheti az igazgatóság vagy annak auditbizottsága. Ezt rögzíteni kell a belső ellenőrzés alapszabályában is.**

Az Ajánlás szerint a belső ellenőrzés számon kérhető az igazgatóság vagy annak auditbizottsága (azaz felügyelőbizottsága) által.

A szabályozottság elve szerint a belső ellenőrzés alapszabályában rögzíteni kell a belső ellenőrzés vezetőjének kötelezettségét és számonkérhetőségét. Ez az alapelv kicsivel többet mond, hiszen a teljes ellenőrzési funkció számonkérhetőségét írja elő.

A számonkérhetőség ugyan nem jelenik meg a Norma szövegében, de az IIA előírásai szerint a belső ellenőrzésnek rendszeresen be kell számolnia a tevékenységének céljairól, hatásköréről, az éves tervében rögzített feladatainak az állapotáról. A jelentéseknek tartalmazniuk kell a kockázati kitettséget, a kontrolltevékenységgel kapcsolatos kérdéseket,

23 IIA [2010] 1321

24 IIA [2010] 1322

ideértve a csalások kockázatát, az irányítási kérdéseket is. A Norma által adott értelmezés szerint a jelentés gyakorisága és annak tartalma az igazgatósággal, illetve a menedzsmenttel történő egyeztetés eredménye. Ez függ az információ fontosságától, illetve attól, hogy mennyire sürgető a probléma megoldása.²⁵

A magyar szabályozás is inkább jelentéstételi kötelezettségről ír. Eszerint a belső ellenőrzés köteles megküldeni jelentéseit a felügyelőbizottságnak és az igazgatóságnak.²⁶

13) A kontrollfunkciók minősítésének és értékelésének elve

A belső ellenőrzésnek függetlenül kell értékelnie a belső kontrollok, a kockázatkezelés és az irányítási rendszer hatékonyságát, valamint az üzleti és az azokat támogató területek folyamatait, ez által minősítve e rendszereket és folyamatokat.

Ahogy a Bizottság egy 2011-ben kiadott dokumentumában (BCBS [2011b]) publikálta, az Ajánlás értelmezése szerint is egy úgynevezett „hároms védelmi vonal” modell írja le az üzleti területek, az ezeket támogató területek, valamint a belső ellenőrzés kapcsolatát.

Az üzleti területek jelentik az első védelmi vonalat. Ugyan kockázatokat vállalnak, azonban ezek limitáltak, és a kockázatok azonosításáért, felméréséért és kontrollálásáért felelősek és számon kérhetők.

A második védelmi vonalat a támogató területek képezik. Ilyen terület a kockázatkezelés, a compliance, a jog, a HR, a pénzügy, a működésmenedzsment. Ezek közvetlen kapcsolatban állnak az üzleti területtel, ellenőrizve azt, hogy a terület megfelelően azonosította és kezeli-e a kockázatokat. Az üzleti támogató területek segítenek meghatározni a stratégiai célokat, banki folyamatokat, és összegyűjtik az adatokat a bankszintű kockázatok meghatározásához.

A harmadik védelmi vonal maga a belső ellenőrzés, amely függetlenül értékeli és minősíti az első két vonal tevékenységét.

Az alábbi táblázat a három védelmi vonalat mutatja be:

Védelmi vonal	Példa a funkcióra	A kockázat megközelítése
Első vonal	front office, minden olyan terület, amely érintkezésbe lép az ügyfelekkel	ügyletalapú, folyamatos
Második vonal	kockázatkezelés, compliance, jog, HR, pénzügy, működésmenedzsment	kockázatalapú, folyamatos vagy visszatérő
Harmadik vonal	belső ellenőrzés	kockázatalapú, visszatérő

Forrás: BCBS [2012]

²⁵ IIA [2010] 2060 és annak értelmezése

²⁶ Hpt. 67 § (8)

Az IIA másképpen határozza meg a különböző kontrollfunkciók kapcsolatát: a Norma szövege szerint a belső ellenőrzésnek értékelnie kell a kockázatkezelési tevékenységet, illetve hozzá kell járulnia ezen tevékenység fejlesztéséhez.²⁷ A Norma szövege szerint a belső ellenőrzésnek értékelnie kell, hogy a kockázatkezelés céljai egybeesnek-e a szervezeti célokkal, a főbb kockázatokat azonosította és felmérte-e a terület, megfelelő válaszintézkedések születnek-e, és végül, a kockázatkezelés megfelelő információkkal segíti-e a menedzsment és az igazgatóság munkáját.

14) Csoportszintű irányítás elve

A banki belső ellenőrzési funkció egységes értelmezésének megkönnyítése érdekében minden egyes bankcsoportban vagy holdingtársaságban működő igazgatóságnak biztosítania kell, hogy

- i. a bank rendelkezzen saját belső ellenőrzéssel, amely számon kérhető az igazgatóság által, és amely jelentéseket készít a bankcsoport vagy holdingtársaság (értsd anyabank) ellenőrzési vezetője számára, vagy**
- ii. a bankcsoportnak (holdingtársaságnak) legyen olyan ellenőrzési funkciója, amely úgy hajtja végre ellenőrzési tevékenységét, hogy ez által az igazgatóság (az ellenőrzési tevékenységre vonatkozó) jogi kötelezettségeinek eleget tesz.**

Az Ajánlás szerint a bankcsoport vagy holdingtársaság minden egyes igazgatóságának biztosítania kell, hogy a menedzsment hatékony és megfelelő belső kontrollrendszer és kontrollfolyamatot vezessen be és tartson fenn. Az igazgatóságoknak továbbá biztosítani kell azt is, hogy bankban hatékonyan, az Ajánlásban megfogalmazott elvek szerint végrehajtott ellenőrzési tevékenység működjön. Annak a belső ellenőrzésnek kell jelentenie megállapításait a bank auditbizottságának és az anyabanki ellenőrzési terület vezetőjének, amely a belső ellenőri munkát végrehajtotta.

A Bizottság szerint az igazgatóságnak és a menedzsmentnek gondoskodnia kell arról, hogy a csoporton belül hatékony belső ellenőrzési funkció alakuljon ki, továbbá biztosítania kell azt, hogy a belső elvárások és mechanizmusok illeszkedjenek a bankcsoport üzleti tevékenységéhez, kockázataihoz, szervezeti felépítéséhez. Az anyabanknak meg kell határoznia a csoportszintű belső ellenőrzési stratégiáját, az anya- és leánybanki belső ellenőrzési funkció szervezetét, be kell vezetnie a belső ellenőrzési alapelveket, amelyek magukba foglalják a vizsgálati módszereket és a minőségbiztosítási intézkedéseket. Ezen feladatokat úgy kell teljesíteni, hogy közben figyelembe kell venni a helyi szabályozási környezetet, valamint a helyi szakismeretet, tapasztalatot.

15) Át nem ruházható felelősség elve kiszervezett tevékenység esetén

Függetlenül attól, hogy a belső ellenőrzési tevékenység kiszervezett vagy sem, az igazgatóság felelős a belső ellenőrzési funkcióért.

A Bizottság ajánlása szerint a nagy és nemzetközileg aktív bankoknak saját belső ellenőrzési személyzetet kell fenntartaniuk. Indokolható körülmények között, kivételes alkalmakkal és bizonyos meghatározott céllal azonban előnyös lehet külső szakértők megbízása, különösen akkor, ha a szervezeten belül nem áll rendelkezésre megfelelő szakértelemmel

rendelkező személyzet. Akkor is segítséget jelenthet a tevékenység egy részének a kiszervezése, ha humán erőforrás hiányában elmaradnának ezek a belső ellenőrzési funkció eredményességét jelentősen befolyásoló tevékenységek.

A belső ellenőrzési szervezet vezetőjének biztosítania kell azt, hogy a kiszervezett tevékenységet végzők a bank belső ellenőrzési alapszabályának alapelvei szerint hajtsák végre a szolgáltató tevékenységüket. A függetlenség megőrzése érdekében csak olyan szolgáltató bízható meg, amelyik nem végzett „kihúlési perióduson” belül tanácsadói tevékenységet a bankban. Szintén nem szabad kiszervezni tevékenységet olyan szolgáltatóhoz, amelyik egyben a bank külső ellenőre is.

A Bizottság azt ajánlja, hogy amennyiben szakértelem hiánya miatt kell kiszervezni a tevékenységet, akkor az ellenőrzési szervezet egy vagy több alkalmazottjának célszerű bekapcsolódnia a külső szakértők munkájába azzal a céllal, hogy a hiányzó ismertet megszeresse a szervezeten.

A Norma szövege szerint a belső ellenőrzési vezetőnek mérlegelnie kell, hogy az esetleg felkérhető tanácsadó szolgáltatásának elfogadása mennyiben járul hozzá a kockázatok csökkentéséhez.²⁸

3.2. A felügyelő hatóság kapcsolata a belső ellenőrzéssel

A fent tárgyalt 15 alapelv mind a belső ellenőrzési funkcióra vonatkozott, míg a következő 5 a felügyelő hatóság tevékenységére terjed ki. A következő alapelv a felügyelő hatóság és a banki ellenőrzés kapcsolattartásának fontosságára hívja fel a figyelmet, míg az azt követő 4 a belső ellenőrzés felügyeleti hatóság általi minősítéséről szól.

16) A felügyeleti és banki belső ellenőrök kommunikációjának elve

A felügyeletet ellátó ellenőröknek rendszeresen kommunikálniuk kell a banki belső ellenőrökkel azzal a céllal, hogy

- i. megvitassák a felügyelet és a belső ellenőrzés által azonosított kockázatos területeket,**
- ii. megértsék a bank által tett kockázatsökkentő lépéseket, és**
- iii. monitorozzák a banknak a feltárt hibákra adott válaszait.**

A Bizottság az alapelv értelmezésénél kifejti, hogy a belső ellenőrzés a belső kontrollkörnyezet kulcsfontosságú építőköve, ennek következtében a felügyeletnek érdeke, hogy konstruktív és formális kapcsolata alakuljon ki a szervezetek között. Ez a kapcsolat értékes információforrás lehet a belső kontrollkörnyezet hatékonyságának, megfelelőségének megítélésekor.

A menedzsmenttel való találkozás mellett és annak érdekében, hogy a felügyelet által feltárt megállapításokat és javaslatokat megvitassák, bizottsági elvárás szerint a felügyelőknek rendszeresen találkozniuk kell a banki belső ellenőrökkel is. Ezen megbeszélések alkalmat adhatnak arra is, hogy megvitassák, a felügyelet javaslatait hogyan, milyen mélységben kell megvalósítani. A megbeszéléseket olyan gyakorisággal kell szervezni, amely biztosítja, hogy a felügyelet által tett javaslatokat megfelelő, elfogadható módon hajtsák végre.

A felügyelet szakemberei mindezen túl időről időre bekérhetik az ellenőrzési terület jelentéseit is. A jelentések elemzése hozzájárulhat a belső kontrollokra vonatkozó, felügyeleti vélemény kialakításához.

Az Ajánlás szerint azonban a felügyeleti és banki ellenőrök által létesített kapcsolatnak kétirányúnak kell lennie. Nemcsak a banki ellenőrzésnek kell adatokat, jelentéseket biztosítani, hanem a felügyelet is megoszthatja azokat az információkat, amelyek hozzájárulhatnak a banki belső ellenőrzési funkció hatékonyságának növeléséhez. A felügyeleti ellenőrök speciális javaslatokat tehetnek a belső ellenőrzési funkció, ezen keresztül pedig a kontrollkörnyezet erősítésére.

Továbbgondolva az Ajánlás szövegét: itt nyilvánvalóan nem az az elvárás, hogy banktitkot sértve, a felügyeleti ellenőröknek más bankban szerzett tapasztalataikat kellene megosztaniuk a belső ellenőrökkel, hanem általános bankszakmai ismeretek, eljárások átadásáról van szó.

3.3. A belső ellenőrzés felügyelet általi minősítése ellenőrzéssel

17) A belső ellenőrzés helyzetére és működésére vonatkozó értékelés elve

A felügyeletnek rendszeresen értékelnie kell azt, hogy a belső ellenőrzésnek megfelelően kialakított helyzete és jogosultsága van a bankon belül, és az az alapelveknek megfelelően működik.

A Bázeli Bizottság értelmezésében a felügyeletnek értékelnie kell annak mértékét, hogy az igazgatóság, annak auditbizottsága és a menedzsment mennyire támogatja az erős belső kontrollkörnyezetet kialakítását, fenntartását.

A belső ellenőrzés minősítését a felügyeleti elvárásokra kell alapozni, amelyeknek viszont az 1–15. alapelveken kell nyugodniuk. Ez a következőket foglalja magában:

- a belső ellenőrzés fő jellemzői;
- a belső ellenőrzés státusza és jogosultságai a szervezeten belül;
- a belső ellenőrzés alapszabályának megléte és tartalma;
- a belső ellenőrzési funkció hatóköre;
- a belső ellenőrzési funkciót használó bankvezetés intézkedései;
- az ellenőrzés szervezete bankcsoportban vagy holdingtársaságnál;
- a szakmai ismeret, kompetencia a belső ellenőrzésen belül;
- a belső ellenőrzési vezető és fontosabb belső ellenőrök javadalmazása;
- kiszervezett belső ellenőrzési tevékenység, ha van ilyen.

A Bizottság a következetesség, az összehasonlíthatóság érdekében és a legjobb gyakorlat azonosítása, kialakítása céljából azt javasolja, hogy a felügyeleti hatóság a belső ellenőrzési funkció értékelésénél időszakon és bankon átnyúló minősítési rendszert használjon.

A belső ellenőrzési funkció hiányosságának feltárása hathat a banki kockázati jellegnek a felügyelet általi minősítésére.

Amíg a felügyelet független szervként értékeli a belső ellenőrzési funkció minőségét, addig az auditbizottságnak vagy annak megfelelő szervezetnek, valamint a belső ellenőrzésnek ki kell alakítania és fenn kell tartania egy belső, az ellenőrzési tevékenységre vonat-

kozó minősítési rendszert.

A Norma is előírja ezt: „*A belső ellenőrzés vezetőjének ki kell alakítania és működtetnie kell egy minőségbiztosítási és fejlesztési programot, amely kiterjed a belső ellenőrzési tevékenység minden területére.*”²⁹

Az Ajánlás szerint a belső ellenőrzési vezető kinevezéséről és leváltásáról szóló információ jelentőséggel bír a felügyeletet ellátó hatóság szemszögéből. Ezért a Bizottság javaslata szerint a felügyeletet azonnal értesíteni kell az új vezető kinevezéséről, megadva annak eddigi szakmai tapasztalatait és végzettségét. Hasonlóan, a vezető leváltásakor a felügyeletet értesíteni kell erről a tényről, illetve a leváltás körülményeiről. A Bizottság javasolja a felügyeletnek a leváltott ellenőrzési vezetővel történő konzultációt bizonyos esetekben.

18) A felügyeleti ellenőrzés jelentésének elve

A felügyeleti ellenőröknek hivatalos formában kell jelenteniük a bank igazgatóságának a belső ellenőrzési funkcióban feltárt hiányosságokat, valamint a szükséges intézkedések megtételére vonatkozó elvárásokat.

A Bizottság az alapelv értelmezéseként kifejti, hogy amikor a felügyeleti ellenőrök hiányosságokat tárnak fel a belső ellenőrzés tevékenységében, akkor ezt jelenteniük kell az igazgatóságnak, és meg kell fogalmazniuk a hiba javítására vonatkozó elvárásaikat. Ezt követően az igazgatóságnak tervet kell kidolgoznia a hiányosság orvoslására, amelyet írásos formában el kell juttatnia a felügyelethez. Amennyiben a felügyelet nem tartja megfelelőnek a tervet, kérheti annak megváltoztatását vagy kiegészítését. A terv elfogadása után a felügyeletnek monitoroznia kell annak megvalósulását.

19) A felügyeleti értékelés hatásának elve

A felügyelő hatóságnak figyelembe kell vennie, hogy a belső ellenőrzési funkcióra vonatkozó értékelése hatással van a banki kockázati profil minősítésére, és a felügyelet saját munkájára is.

Az alapelv értelmezése szerint a belső ellenőrzési funkció értékelése hatással lehet a banki kockázat megítélésre, valamint a felügyeleti erőforrások elosztására.

Ez logikusan következik a korábbi elvekből. Amennyiben a belső ellenőrzés megfelelő hatékonysággal, objektivitással, szakmai hozzáértéssel stb. folytatja munkáját, a banki kockázatok is alacsonyabbak. Ez természetesen fordítva is igaz.

Az alapelvnek a felügyeleti munkára vonatkozó része azzal magyarázható, hogy a felügyelet saját forrásait nyilván a kockázatosabb területek felé csoportosítja, így egy adott ellenőrzési funkcióra vonatkozó értékelése determinálhatja a saját tevékenységét is.

A Bizottság az elv részletezésénél kifejti, hogy amennyiben a felügyelet nem fogadja el az általa tett javaslatokra hozott banki intézkedéseket, vagy a bank rendszeresen késik a hibák kijavításával, a felügyeletnek figyelembe kell vennie ezt a tény a bank kockázati minősítésében.

Az Ajánlás szerint, amennyiben a bank egy határon átnyúló bankcsoporthoz tartozik, a felügyeletnek érdemes megfontolnia, hogy információit más, a bankcsoporti tevékenységben érintett hatósággal is megossza.

20) A rendszeres beszámoltatás elve

A felügyeletnek felkészültnek kell lennie arra, hogy formális vagy informális intézkedés keretében felkérje a bank igazgatóságát vagy menedzsmentjét az ellenőrzési tevékenységgel kapcsolatosan feltárt hiányosság előre meghatározott határidőn belüli kijavítására és arra, hogy a feladat végrehajtásáról rendszeresen beszámoljanak a felügyeleti ellenőröknek.

Noha a felügyelet elvárja, hogy erős belső ellenőrzési funkció működjön a bankoknál, mégis előfordulhat, hogy a funkcióban valamilyen hiányosságot vél felfedezni. Ekkor a hiányosság kiküszöbölésére meghatározott időkeret megadásával felkéri a bankot a hiba kijavítására. Ez a művelet lehet nyilvános és nem publikus is. A felügyeleti ellenőrzés jelentésének alapelvéhez képest ez az elv többet ír elő. Nevezetesen azt követeli meg, hogy az ellenőrzési tevékenységre vonatkozó hibák kijavításáról az igazgatóság vagy a menedzsment rendszeresen beszámoljon.

IRODALOMJEGYZÉK

- BCBS [2012]: The internal audit function in banks, 2012. június
BCBS [2011a]: The internal audit function in banks – Consultative document, 2011. december
BCBS [2011b] Operational Risk – Supervisory Guidelines for the Advanced Measurement Approaches, 2011. június
BCBS [2010]: Principles for Enhancing Corporate Governance, 2010. október
IIA [2010]: International Standards for the Professional Practice of Internal Auditing (Standards), 2010. október
2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról, 2006. január
BCBS [2001]: Internal audit in banks and the supervisor's relationship with auditors, 2001. augusztus
1996. évi CXII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról, 1996. december
www.theiia.org